

КНИГАВЫДАВЕЦКАЯ СПРАВА Ё ГАЛІНЕ ВАЕННАЙ ЛІТАРАТУРЫ Ё 1920-Я ГГ.

Пінгаль А.І.

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь

Наўроцкая І.В. – выкладчык

У артыкуле падкрэсліваецца важная роля кнігадрукавання ў галіне ваеннай літаратуры перыяду 1920-х гг. для фарміравання яе галіновай тэрміналогіі, прыводзяцца некаторыя выданні ваеннай літаратуры адпаведнага перыяду паводле электроннага каталога Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь. Адзначаецца, што шматлікая і разнастайная тэматыка ваенных выданняў, ужо пачынаючы з 1920-х гг., для сучаснага этапу развіцця беларускай літаратурнай мовы служыць прыкладам сістэматычнай работы па асвятленні ваеннай тэматыкі, падрыхтоўкі салдат сродкамі нацыянальнай мовы.

У 1920-я гг., на світанку станаўлення беларускай літаратурнай мовы (у тым ліку тэрмінасістэмы), вельмі важна было, каб яна пранікала амаль паўсюдна. Нацыянальная мова стала развівацца надзвычай хутка, паколькі была заўважана ўрадам СССР і стала запатрабаванай ва ўсіх сферах грамадскага жыцця. З наданнем беларускай мове статусу дзяржаўнай многія тэксты, дакументы былі перакладзены на беларускую або створаны адразу сродкамі нацыянальнай мовы. Ваенная справа не была выключэннем: выданні адпаведнай тэматыкі былі прадстаўлены на беларускай мове. Гэта і ёсць старт развіцця беларускай ваеннай тэрміналогіі. Такім чынам, беларуская ваенная тэрміналогія ў 1920-я гг. пачала актыўна фарміравацца ў сувязі з наданнем беларускай мове статусу дзяржаўнай і выпускам ваеннай галіновай літаратуры на беларускай мове. Па вызначэнні даследчыкаў, кнігавыдавецкая справа абумоўлівае “паспяховае развіццё сярэдняй, сярэдняй спецыяльнай і вышэйшай адукацыі, навукі і літаратуры, стварэнне шырокай сеткі бібліятэк і культурна-асветніцкіх устаноў” [1, с. 72], а “замацаванне навуковых тэрмінаў адбываецца перш за ўсё ў працэсе іх ужывання ў друкаваных выданнях” [2].

На сайце Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь у раздзеле “Электронны каталог” нам удалося знайсці тры беларускамоўныя выданні 1920 г. серыі “Вайсковая бібліятэка” выдавецтва Беларускай вайсковай камісіі: “Дысцыплінарныя правілы караў для арміі” (Лодзь), “Стрэльба французскай пяхоты: мод. 1907—1915 М. 16” (Мінск), “Пяхота” (Мінск). Усе названыя крыніцы ўяўляюць сабой пераклады з польскай мовы. Ахарактарызуем апошнія з названых – “Пяхота”. Па назве магчыма меркаваць, што кніга павінна распавядаць пра гераічныя подзвігі або гісторыі мужнасці і гераізму. Тым не менш “Пяхота” практычна цалкам пазбаўленая сродкаў мастацкай выразнасці, напісана сухой мовай тэрмінаў і ваенных камандаў, што абгрунтавана падназвай серыі бібліятэкі – “Службовыя рэгуляміны” (арыгінальны правапіс захаваны), фактычна, азначае рэкамендацыі і патрабаванні да аспектаў ваеннай справы. Выданне ў дзвюх частках (фармальна муштра, школа бою) уяўляе сабой распісаны парадак дзеянняў па выхаванні патрэбных якасцей. Кніга “Пяхота” з’яўляецца адным з дакументаў, якая рэгламентуе паводзіны салдата як у баі, так і пры выкананні паўсядзённых задач. “Пяхота” – гэта наогул свайго роду кніга-загад: тое, што там напісана, не падлягае абмеркаванню, а толькі няўхільнаму выкананню выкладзенага ў ёй матэрыялу. Пры гэтым яна даволі падрабязна апісвае ўсе неабходныя дзеянні салдата ад становішча пятак, заканчваючы паваротам галавы. Выданне ўтрымлівае ўсе неабходныя каманды, якія аддаюцца салдатам, выкладзеныя па-беларуску, напрыклад, каманда “Зважай!” з’яўляецца аналагам рускай каманды “Смирно!” і падкрэслівае неабходнасць актывізацыі ўвагі (да параўнання прывядзем адпаведную англійскую каманду “Attention!”, якая выконвае аналагічную функцыю).

У 1921 г. у Лодзі выходзіць выданне Беларускай вайсковай камісіі “Восемтыднёвая праграма вышкालення рэкрута пяхоты”, якое таксама, як і папярэдняе, перакладзена з польскай мовы. Праграма змяшчае наступныя часткі: “Агульныя прынцыпы”, “Парадак дня”, “Інструкцыі да парадку дня”, “Расклад прадметаў на тыдні”, “Прымерны плян лекцыі па гісторыі Беларусі”, “Апісаньне і інструкцыі дарогі перашкодаў і штурмовага пляцу” (арыгінальны правапіс захаваны) і ўтрымлівае спасылкі на тагачасную даведачную і навуковую літаратуру. Улічваючы сацыяльна-гістарычныя абставіны, у якіх знаходзілася Беларусь у 1920 – 1921 гг., тагачасная ваенная літаратура ў тым ліку прадстаўлена перакладнымі з польскай мовы даведачнымі выданнямі па арганізацыі і сродках ваеннай службы, надрукаванымі ў Лодзі і Мінску.

У 1925 г. палітычны аддзел Другой беларускай тэрытарыяльнай дывізіі выдаў “Памятку чырвонаармейцу тэрытарыяльнай часьці”. У кнізе прадстаўлена “Чырвоная прысяга” і наказ

чырвонаармейцу-пераменніку, некаторыя даведачныя тэксты пра асаблівасці ўтварэння войскаў, датычныя да гэтага цытаты з нарматыўных дакументаў (з дэкрэтаў ЦВК і СНК СССР). У канцы выдання прадстаўлены тэксты баявых песень і каляндар.

Паводле даных электроннага каталога Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь, беларускамоўны ваенны друк у 1920-я гг. прадстаўлены арыгінальнымі і перакладнымі выданнямі Аб'яднанай беларускай вайсковай школы імя ЦВК Беларускай Рэспублікі, Палітычнай ўправы Беларускай вайсковай акругі, Беларускага дзяржаўнага выдавецтва, Цэнтральнага савета Асавіяхіма БССР і Вайсковай камісіі пры Інстытуце беларускай культуры. Прыкладзём некаторыя назвы і гады выдання: “Камандзір бальшавік” (Мінск, 1925), А. Казачкоў “Вайсковая тапаграфія” (Мінск, 1925), “Чытанка для чырвонаармейца: падручнік да двухгадовай праграмы палітзаняткаў” (Мінск, 1927), Кадзішаў А. Б. “Што павінен ведаць малады чырвонаармеец” (Мінск, 1927) і інш. Прычым з кожным годам навуковых выданняў (навучальных, даведачных) становіцца больш.

Трэба адзначыць, што адпаведнае руска-беларускае галіновае лексікаграфічнае выданне (“Практычны беларускі вайсковы слоўнік”) быў выдадзены ў 1927 г. Вайсковай камісіяй пры Інстытуце беларускай культуры. Па гэтай прычыне, выданні ваеннай справы першай паловы 1920-х гг. утрымліваюць каштоўны матэрыял адносна высвятлення аспектаў фарміравання беларускай ваеннай тэрміналогіі. У сваю чаргу гэта паказвае, што кнігавецкая дзейнасць можа служыць крыніцай для даследавання тэрмінасістэмы.

Дэманстрацыя шматлікай і разнастайнай тэматыкі ваенных выданняў, ужо пачынаючы з 1920-х гг., для сучаснага этапу развіцця беларускай літаратурнай мовы служыць прыкладам сістэматычнай работы па асвятленні ваеннай тэматыкі, падрыхтоўкі салдат сродкамі нацыянальнай мовы. Ваенны друк на нацыянальнай мове ў XXI ст. з’яўляецца высакародным і жыццёва неабходным аспектам прапаганды патрыятызму.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Раковіч, А. І. Развіццё ў Беларусі тэхнічнай базы савецкага друку (1918 – 1941 гг.) / А. І. Раковіч // *Веснік БДУ, Серыя IV*, 1970. – С. 67 – 72.

2. Лапкоўская, А. М. *Беларуская мова (прафесійная лексіка)* / А. М. Лапкоўская. [Электронны рэсурс]. - *Рэжым доступу:* http://ebooks.grsu.by/lapkovskaya_bel/2-gistoryya-razvitstsiya-belaruskaj-navukovaj-terminalogii.html. – *Дата доступу:* 11.12. 2019.